

KIS-686 – Penaos e c'haller bezañ kelenner brezhoneg ?

[Digant ur c'helenner (teskanvet KEL amañ) gopret gant ur gevarzhe oc'h aozañ an deskadurezh vrezhonek er skolioù (teskanvet KEV)]

(KEL da GE – 04 07 00)

Anvioù ar pesked ? Gant tud evel hon « c'huzulier pedagogel » e vo kinniget *doradez, somon, makeuro, solenn*, h.a. Pa skrivan an dra-se ne c'hwezhan ket ha ne glaskan ket bezañ fentus : ar wirionez a rakwelan. Ret eo dimp reiñ boued da dud a youl vat a c'houzañv bezañ dindan soledenn un den evel-se. Neuze e kompreni ne vin ket evit chom gant KEV. Poent bras eo din mont kuit. Koll ma c'halon ha ma nerzh a ran aze. Kerse ganin eus se peogwir e 'm bije gallet prientiñ ur bern traoù. Ar pezh 'm eus graet endeo a chom e tiretenn ar « c'huzulier pedagogel ». Skrivet 'm boa dit e oa dazont ar yezh er skolioù. Faziañ a raen : anat eo din bremañ n' he deus dazont ebet en abeg d' ar vrezhonegerion o unan.

(GE da KEL – 07 07 00)

Ne anavezan ket da « guzulier pedagogel ». Daoust ha sotoc'h ha droukoc'h eo eget e genvreudeur eus an deskadurezh ? Ar re-mañ, keit ma kelennot dre ar galleg, n' o devez nemet heuliañ roudennoù d' ober. Pa gelennot brezhoneg e rankont tresañ ar roudennoù o unan hag eno e splanna o muzul gwirion hag alies o distervez. Koulskoude eno n' emañ ket ar gudenn. Met amañ : penaos e c'haller bezañ kelenner brezhoneg hiziv ?

Atersiñ a ran : daoust hag enfredet e vijes bet e KEV mar 'z piije anavezet gwelloc'h stad ar brezhoneg hag emlec'hiet etre an tri rumm tud o deus d' ober outañ ? Marteze n' eo ket diezhomm spisaat ar poent-mañ, rak techet omp da welout ar yezh evel ur beziad ennañ e unan pa 'z eus anezhi da gentañ un arvez a gevredigezh hag a istor. An tri rumm-se zo anezho : *a*) an dud a chom ganto dilerc'hioù eus idiom o c'herent kozh, dilerc'hioù a yelo da get ganto ; *b*) an dud o labourat er saviad kenderc'hañ bet prientet abaoe an 18^t kantved ha deuet tre en istor gant *Gwalarn*, a zo

o fal ober eus ar brezhoneg ur yezh a gevredigezh ; c) an dud “deuet d' ar brezhoneg” evel d' un dra eus ar gevredigezh o ren, n' o deus da saviad kenderc'hañ nemet an hini boutin d' an holl, eleze hini o micher. Evit tud ar par *a*, kantmiliadoù anezho, n' en deus ar brezhoneg perzh ebet en o saviad kenderc'hañ. Tud ar par *b*, degadoù anezho, zo un troc'h krenn etre o saviad kenderc'hañ boutin, micherel, hag ur saviad kenderc'hañ all, an hini end-eeun ma kenderc'hont ar brezhoneg evel yezh a gevredigezh.

Tud ar par *c*, hiziv kantadoù (miliadoù ?) anezho, ne bledont ket gant ar brezhoneg diwar ur saviad kenderc'hañ piaouel : lec'h a roont dezhañ pe e-kichen ar saviad kenderc'hañ boutin (“un loisir”) pe ouzh e glenkañ ennañ (dre vezañ kelennerion vrezhoneg da skouer) ; hogen merkañ a ranker un dislavar a zo er bezañ gopret evit kelenn brezhoneg : dre reolenn, ar yezhoù kelennet zo yezhoù a gevredigezh, hogen n' eus kevredigezh vrezhonek ebet — ijinet e vez un tun evit lakaat da grediñ ez eus unan : keusturennañ sabiroù o tennañ da idiomoù ar par *a* en ur barraat ouzh o skorted dre ensilañ enno drailhoù o tont eus ar par *b* — an disoc'h o vezañ lostad paun ar brezhonegoù kelennet, holl heñvel ma n' eo ket dre o furm, ac'hoel dre o zrugezh. Moarvat an touellerezh ne bado ket atav ; ma ne vije ket laz ar Stad e padfe — van a ra da vezañ touellet ivez —, e vije paouezet pell 'zo.

Graet 'z poa da saviad micherel eus ar c'helenn brezhoneg hep merzhout an touellerezh rekizet : ober evel pa vije ar yezh kelennet hini ur gevredigezh. Diyac'h oa hevelep saviad hep mar, met fazi eo tamall an diyac'hded d' an dud ha n' eo ket d' ar saviad e unan. Daoust avat ne oas ket lusket gant ar gredenn e c'halle da genderc'hañ micherel kendeurel da genderc'hañ ur gevredigezh vrezhonek ? Alese e teufe an dipitadenn a ziskouezez ? Daou zoare zo d' ober ouzh an dud a-fet brezhoneg : pe o gourdonañ da dreuzfurmiñ ar brezhoneg en ur yezh a gevredigezh (pezh a endalc'h e vo treuzfurmet estreget ar yezh), pe gelenn dezho un idiom bennak nad eo ha na c'hell bezañ yezh kevredigezh ebet. Diouzh un tu, un hent kantrat hag eñ barnet dic'hallus, diouzh an tu all un hent gaouiat hag amoet evitañ da vezañ pleustret a yoc'h. Pelloc'h ez in : ken gaouiat ha ken amoet e ve kelenn ar yezh arnevez en doare ma vez kelennet ar brezhoneg hiziv, eleze hep he reiñ evel ur bazenn etrezek ur yezh a gevredigezh. Ar Stad, ha hi dezevet da zerc'hel ur gevredigezh c'hallek war bep poent eus he ziriegezh, ne aotreje ket ma ve kelennet brezhoneg en he skolioù mar gwelje eno un dañjer evit he unded yezhel. Un dañjer avat a wel en hil istor bet lusket gant Roparz Hemon ha setu perak e ren outañ ar stourm a anavezomp.

(KEL da GE — 17 07 00)

Morse ne 'm eus kredet e oa eus ur gevredigezh vrezhon hag anat eo ne vo ket anezhi. Perak labourat evit ar brezhoneg ? Abalamour eo ma gwir. Abaoe ma yaouankiz e 'm eus bet lusket etrezek ar yezh : ma zud kozh a gomze brezhoneg, ma eontr ha ma moerebed, diouzh tu ma zad, a oar brezhoneg. Siwazh, evel kalz tud ne oant ket techet war gelenn ar yezh dimp, ar re yaouank. Ma zad en doa douget ar *symbole* p' edo er skol.

A-benn ar fin e 'm eus desket brezhoneg ma unan... ha dizoloet ur bed nevez. Da benn kentañ ur yezh gant ur framm, ur spered hep ken all (ha desket 'm eus peder yezh all, barrek on da geñveriañ). Evidon n' eus nemet al latin a ve ken nes da 'm c'halon hag ar brezhoneg daoust ma ne oan ket ur mailh war ar yezh-se pell ac'hane. Evidon, marteze ez on amoet, eo ur burzhud hon yezh. Un deskard « digraiet fall » on c'hoazh e-keñver ar pezh a 'm eus da zeskiñ met entanus eo labourat evit dizoleiñ ur bed ken kaer.

Petra oa ma fal pa 'm eus kroget gant ma labour e KEV ? Mard on bet touellet ez on bet peogwir e kreden e c'hallfen reiñ pe kentoc'h skoazellañ ar skolaerion da reiñ da c'houzout ar bed a 'm boa dizoloet. « Perak ober fall pa c'haller ober mat ? » a ve ma ger stur. Ha poan 'm bez o veizañ ar re n'o devez ket c'hoant ober o seizh gwellañ. Kompren a ran ar re a ra fazioù, me a ra fazioù bepred, hogen ne gomprenan ket an amlezhouriezh hag an divarregezh...

Enfredet on bet a-benn prientiñ dafar diougonañ evit ar skolaerion : fichennoù, testennoù a bep seurt o devez ezhomm anezho evit labourat. N' eus koulz lavaret netra en nevid evit ar vugale (war-bouez labourioù *Diwan* ha *T.E.S* ...). Barrek on da glask stlenn ha sevel dafar dereat evit aesaat buhez ar skolaerion. Kalz amzer a vez ret kaout evit prientiñ un destenn a-zivout ar Ragistor pe ar Stlenneg evel ar re a 'm eus savet endeo. Evidon e oa un dro da lakaat da dremen gerioù arnevez o klotañ gant an ezhommoù. Diogelet e vez, e-kerz an emvodoù kelaouiñ dirak ar gerent, e vo kelennet pep tra e brezhoneg hag e galleg, pe e-keñver ar skiantoù pe e-keñver an douaroniezh, h.a. An darn vuiañ eus ar skolaerion n' anavezont ket labourioù *Preder*. Gant geriadur Favereau e reont hep mui. E gwirionez n' ouzon ket penaos e teuont a-benn eus o c'hentelioù. Paour razh e tleont bezañ ; koulskoude ez eus tud a youl vat en o zouez, prest da labourat, tud o deus c'hoant ren ul labour dereat. Ret eo gouzout ez int deraouidi e-keñver ar yezh hag ar vicher.

Desket 'm eus un dra : evit labourat mat a-benn gwellaat stad ar yezh eo gwelloc'h chom pell diouzh ar metou-se. Kompren a ran gwelloc'h real *Roudour*. Evel

se piv a gomzo brezhoneg a-benn dek-ugent vloaz ? Evit piv emañ o labourat ? Ha dreist-holl peseurt yezh vo gant an dud ?

(GE da KEL — 19 07 00)

Pouezus eo da lizher peogwir ez eus anezhañ un derou emzezh. An darn vrasañ eus an dud a zo deuet d'al labour brezhonek dre aozadurioù evel KEV a dec'h diouzh an atersoù war abegoù o donedigezh. Te a asant ematersiñ ha respont.

Kement-se n'eo ket lavarout ez eo kantrat da respontoù. “Perak labourat evit ar brezhoneg ?” Un dezrann eeun a ziskouez eo kamm seurt goulen. Peg oa ennout angerzh ar brezhoneg. Aet out e-barzh KEV, bountet gant an angerzh-se etre luskedoù all, en o zouez kreñvaat da angerzh dre ober dezhi pegañ e tud all, er vugale skol — hag ivez kaout ur gopr evel just. Lezomp kudenn ar gopr a-gostez, evitañ da vezañ keñvereg armerzhel reol al labour. Kevazasoc'h e ve atersiñ : “Perak ober war-dro ar brezhoneg ?”, pe : “Perak labourat e brezhoneg ?” Evit ar respont a roez : “Abalamour eo ma gwir” zo ken skoevus ha hini an drammid : “Je suis libre, non ?” Evel an drammid e chomez en ur par hiniennel. Hag er par hiniennel ne c'hell ket ar respont mont pelloc'h eget : “Peogwir eo peg ennon angerzh ar brezhoneg.” Faos eo pep arguzenn hiniennel all. “Evit komz gant va mamm gozh”, a glevet pemont vloaz 'zo (hiziv ar mammoù kozh a oar galleg !). “Evit adkavout yezh hon tadoù”, a glever c'hoazh — hag a lavarez tamm pe damm — (met an tadoù ne zistroint ket hag evit pezh o deus graet gant o yezh ez eo gwell tevel warno !). “Evit ar burzhud ez eo ar brezhoneg”, a lavarez te c'hoazh, ur garm a garantez eo hep mar, ha diles eus da berzh (met furnez ar bobl pa glev an amourouz o kanañ burzhud e vuiañ karet eo mousc'hoarzhin hag ouzhpennañ, evel a gleven e 'm yaouankiz : “Ça te passera avant que ça me reprenne !”)

Poent eo dit tremen da vat en ur par strollennel, n'eo ket dre zaremprediñ fantoched ar Mouvement breton, met dre hentoù ar spered da gentañ. Kemer anaoudegezh eus an istor hag ar gevredadelezh ez out perzhiat enno. “Morse ne 'm eus kredet e oa ur gevredigezh vrezhon hag anat eo ne vo ket anezhi”, emezout. N'eus ket ezhomm bezañ kevredadour evit gouzout n'eus ket a gevredigezh vrezhonek, diouganer e ranker bezañ avat evit diogeliñ ne vo biken unan. Neoazh n'eo ket ar c'hevredadour nag an diouganer a glever e 'z komzoù, met ar paotr en e vac'h hiniennel. Klasket 'c'h eus he c'huitaat, ha ne c'haller nemet laouenaat a se, hogen evit mont e-barzh KEV evel ar c'hrennard a ya d'ar gentañ bordel kavet war e hent, ha

fuloriñ a rez pa n'edo ket da vuiañ karet enni. Da gasoni ouzh da “guzulier pedagogel” a ro muzul da zipitadenn. E 'z mantredigezh dirak seurt standilhon kevredigezhel e haerez n'eus ha ne vo kevredigezh vrezhon ebet.

Va ali ne c'houlennet ket. E reiñ a rin dit evelkent. Dav dit *a*) donaat da anaoudegezh eus ar brezhoneg, eus ar yezh he unan da gentañ, ha dreist-holl eus an istor oc'h eгинаñ drezi, dre lenn an testennoù savet gant diazezerion ar yezh kempred (*Gwalarn, Emsav* pergen ; ha lennet 'c'h eus aketus : *Ur Breizhad oc'h adkavout Breizh ?*) ; *b*) gounit skiant varn er par kevredigezhel — er par-mañ ez eus ganit un dilañs : dre skiant prenet e ouzomp ez eo diaes d'un den bet intret gant kealiadurezh ar Mouvement breton bezañ digontammet (aesoc'h eo dilibistrañ ur skrev kouezhet e fioul an Erika !). Ur perzh mat zo ganit : labourant out. Dre forzh labourat e teui a-benn da welout sklaeroc'h ha da gaout da blas er bed. Evel just, mar dalc'hez da ravodiñ atersoù ken disasun ha : “Piv a gomzo brezhoneg a-benn dek-ugent vloaz ?” eo koulz dit klenkañ da baperadur diouzhtu ha lakaat da anv en ur c'hlub gerioù kroaz, asur ma vi e vo anezho c'hoazh a-benn ugent, pemont ha kant vloaz !